

NEMZETI KÖZSZOLGÁLATI EGYETEM
VÉDELMI-BIZTONSÁGI SZABÁLYOZÁSI ÉS KORMÁNYZÁSTANI
KUTATÓMŰHELY

VÉDELMI-BIZTONSÁGI SZABÁLYOZÁSI ÉS
KORMÁNYZÁSTANI MŰHELYTANULMÁNYOK

2025/2.

MARKOVICS MILÁN MÓR – PUSKÁS ANNA

A fegyver nélküli katonai szolgálat jogi és etikai aspektusai

Rólunk

A műhelytanulmány (working paper) műfaja lehetőséget biztosít arra, hogy a még vállaltan nem teljesen kész munkák szélesebb körben elérhetővé váljanak. Ezzel egyrészt gyorsabban juthatnak el a kutatási részeredmények a szakértői közönséghez, másrészt a közzététel a végleges tanulmány ismertségét is növelheti, végül a megjelenés egyfajta védettséget is jelent, és bizonyítékot, hogy a később publikálandó szövegben szereplő gondolatokat a working paper közzétételekor a szerző már megfogalmazta.

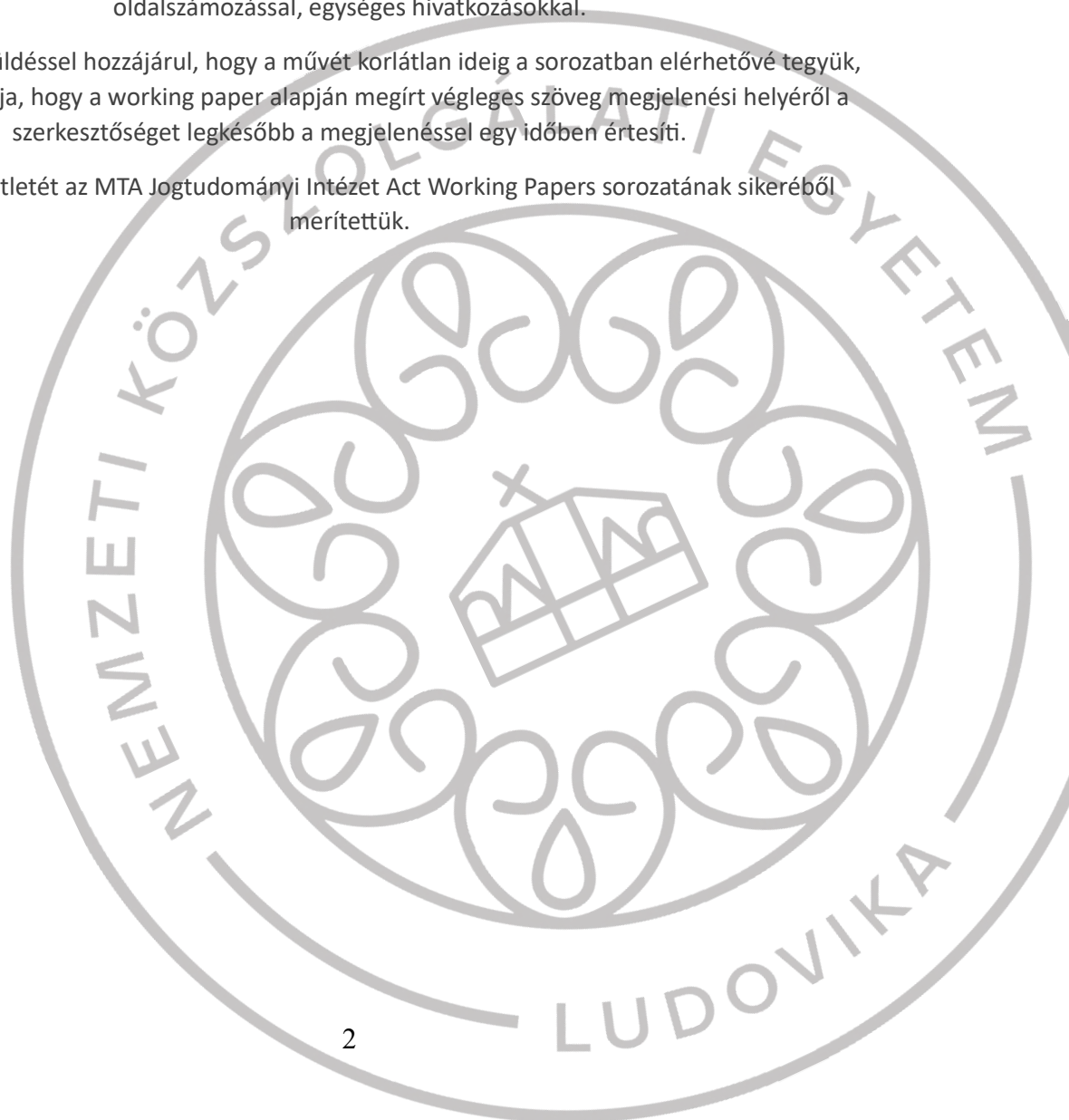
A Védelmi-biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Műhelytanulmányok célja, hogy a Nemzeti Közszerológiai Egyetem Védelmi-biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Kutatóműhely küldetéséhez kapcsolódó területek kutatási eredményeit a formális publikációt megelőzően biztosítsa, segítve a láthatóságot, a friss kutatási eredmények gyors közzétételét, megosztását és a tudományos vitát.

A beküldéssel a szerzők vállalják, hogy a mű megírásakor az akadémiai őszinteség szabályai és a tudományosság általánosan elfogadott mércéje szerint jártak el. A sorozatban való megjelenésnek nem feltétele a szakmai lektorálás.

A műfaji jellegből adódóan a leadott szövegekre vonatkozó terjedelmi korlát és egységes megjelenési forma nincs, a szerzőtől várjuk az absztraktot és a megjelentetni kívánt művet oldalszámozással, egységes hivatkozásokkal.

A szerző a beküldéssel hozzájárul, hogy a művét korlátlan ideig a sorozatban elérhetővé tegyék, továbbá vállalja, hogy a working paper alapján megírt végleges szöveg megjelenési helyéről a szerkesztőséget legkésőbb a megjelenéssel egy időben értesíti.

A kiadvány ötletét az MTA Jogtudományi Intézet Act Working Papers sorozatának sikeréből merítettük.

Védelmi-Biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Műhelytanulmányok 2025/2.

Szerző:

Markovics Milán Mór

Puskás Anna

Szerkesztő:

Dr. Kádár Pál dandártábornok

Kiadja

Nemzeti Köszolgálati Egyetem

Védelmi-Biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Kutatóműhely

Kiadó képviselője

Dr. Kádár Pál dandártábornok PhD

ISSN szám

2786-2283

A kézirat lezárva: 2025. június 23.

Elérhetőség:

Nemzeti Köszolgálati Egyetem

Védelmi-Biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Kutatóműhely

1441 Budapest, Pf.: 60

Cím: 1083 Bp., Ludovika tér 2.

Központi szám: 36 (1) 432-9000

A FEGYVER NÉLKÜLI KATONAI SZOLGÁLAT JOGI ÉS ETIKAI ASPEKTUSAI

Bevezetés

A hadkötelezettség intézménye, fegyveres katonai szolgálat teljesítése – mint az állam önvédelmi képességének egyik alappillére – alapvető erkölcsi és világnézeti dilemmákat vethet fel, amikor az egyén meggyőződése, vallása vagy lelkiismerete konfliktusba kerül az állam által előírt kötelezettséggel. A tanulmány célja, hogy rövid áttekintést adjon e konfliktus filozófiai és etikai értelmezéséről, valamint a jogi válaszlehetőségekről a magyar honvédelmi szabályozás és a nemzetközi standardok tükrében.

A tanulmány első része áttekinti, miként értelmezhető a lelkiismeret fogalma erkölcsfilozófiai, teológiai és jogelméleti szempontból. A lelkiismeret mint belső erkölcsi iránytű az ókori görög gondolkodóktól kezdve napjainkig különböző értelmezéseken ment keresztül: hol isteni eredetűnek, hol a társadalmi normák belsővé válásának tekintették. A vallási és nem vallási meggyőződések alapján történő szolgálatmegtagadás különösen érzékeny ponttá válik az állam és az egyén viszonyában, mivel egyszerre jelenik meg benne a vallás- és lelkiismereti szabadság, valamint a közérdek – nevezetesen a nemzetbiztonság – védelméhez fűződő állami érdek.

A haza védelmével összefüggő állampolgári kötelezettségek jogi szabályozása és a lelkiismereti és vallásszabadság mint alkotmányos szabadságjog kapcsolata két dimenzióban is felmerülhet: egyrészt valamilyen alternatíva lehetőségének biztosításával a fegyveres katonai szolgálat teljesítése alól, másrészt pedig az egyházi személyek mentességével egyes kötelezettségi formák vonatkozásában. A tanulmány második része terjedelmi korlátok miatt az előbbire fókuszál.

A 20. század második felének jogi gyakorlata, valamint a rendszerváltást követő jogalkotási folyamatok azt mutatják, hogy az állam egyre inkább nyitottá vált az alternatív szolgálatok lehetőségének elismerésére. A klasszikusan fegyverrel ellátott katonai szolgálat esetében a lelkiismereti és vallásszabadság biztosítása érdekében a rendszerváltást követő mindenkori alkotmányos szabályozás és a honvédelmi törvény alternatívát biztosít az egyén kérelme alapján. A sorkötelezettség 2004-es kivezetésével a hadkötelezettség elrendelése és ennek keretében katonai szolgálat teljesítése bizonyos különleges jogrendi helyzetekre szűkölt, amely a fegyveres katonai szolgálat alternatívái kapcsán is változást hozott. A tanulmány e változások hátterére kíván rámutatni, utalva a nemzetközi joggyakorlat párhuzamos fejlődésére.

¹ Tanársegéd, Nemzeti Közszerológati Egyetem, Hadtörténelem Tanszék, ORCID: 0000-0002-6577-8513

² Tudományos munkatárs, Nemzeti Közszerológati Egyetem, Honvédelmi Jogi és Igazgatási Tanszék, ORCID: 0000-0003-3947-3684

1. A Lelkiismeret

A (katonai szolgálat) lelkiismereti okból történő megtagadása jelenségének megértéséhez elsősorban szükséges pontosítani és meghatározni a lelkiismeret fogalmát.

A lelkiismeret (latinul: conscientia) lélektani értelemben a *tudat*, ami alapján egy élőlény³ képes önreflexióra, és amely segítségével képes az appercepcióra.⁴ Filozófiai értelemben ugyanezt jelenti, de azzal a fókusszal, hogy ez felel a morális ítéletért.

A lélektan által használt lelkiismeret kialakulása többféleképp magyarázott. Sigmund Freud szerint például a szuperego része, amely a belsővé tett szülői és társadalmi normák képviselője. Főleg a szülői tilalmak és elvárások belsővé válásából fejlődik ki 5-6 éves kor körül, az ödipális konfliktus megoldásával. Más nézetek, például a behavioristák szerint ez egy folyamatos tanulás, ami az egyénben önmaga jutalmazása és büntetése során születik meg, ami a társadalom által megkövetelt viselkedés alapján történik.

Ez a megközelítés sem zárja ki tehát, hogy a lelkiismeret kapcsolatban áll a morálisan megítélhetővel. A filozófiai nézőpont a helyes-helytelen megítélőjeként tekint elsősorban a lelkiismeretre, ugyanakkor valamikor inkább eszközként, és annak forrását már nem feltétlenül magában a lelkiismeretben látja. Ennek egyik következménye, hogy az, amit morális értelemben lelkiismeretnek nevezünk, nem mindig „kész” van az emberben. Morálpszichológusoknak is nevezhető kutatók (pl. Kohlberg, Haidt) éppen a morál lélektanát, többek között annak fejlődéslélektani szerepét vizsgálták. Ennek jelentősége abban is áll, hogy milyen mértékű morális fejlettség szükséges ahhoz, hogy az ember szabadon és autonóm módon dönhessen.

A filozófiai lelkiismeretre vonatkozó megközelítés legalább az ókori görögökig megy vissza. Szókratész (*daimónion*), Platón (értelem uralma a lélekben) és Arisztotelész (gyakorlati bölcsesség), lefektették az alapokat, és a sztoikusok is használták a „*szüneideszisz*” (önmagunk tudása, büntudat) kifejezést, a fogalom igazi mélységét és központi szerepét azonban a keresztény gondolkodásban nyerte el.

Hippói Ágoston a belső, reflektív tudatosságot kiemelten vizsgálta. Számára a lelkiismeret nem csupán a helyes és helytelen közötti különbségtétel, hanem a Szentlélek (tehát Isten) szava az emberben. Később Aquinói Tamás (1225-1274) a sztoikus és platóni gyökerekből kiindulva dolgozta ki a *szüneideszisz* (az általános erkölcsi alapelvek velünk született tudása) és a „*conscientia*” (az elvek alkalmazása konkrét esetekre, azaz a lelkiismereti ítélet) közötti különbséget.⁵ Eszerint egyik sem maga az Isten, de olyasmi, ami az ember tudatában működik és az istenihez köti. Elhomályosítani, elhallgattatni is lehet a lelkiismeretet, de tisztán tökéletes

³ Elsősorban az ember. Filozófiai vita tárgya, hogy az emberen kívül van-e még élőlény, amely lelkiismerettel rendelkezik. Jelen tanulmány számára csak az emberi releváns.

⁴ Az appercepció egy mentális folyamat, amely során a percepció folyamat útján tudatba került inger (más értelmezés szerint adat) asszimilálódik, jelentést tulajdonítunk neki, így információvá válik.

⁵ A két kifejezés görög és latin nyelvű, de mindkettőt lelkiismeretként fordítjuk magyarra.

morális irányítúként is szolgálhat a helyes (isteni) felé.⁶ Tamás a természetjogot (*lex naturalis*) Isten örök törvényének (*lex aeterna*) részeként értelmezi, amely minden emberi lélekbe bele van írva. A *szüneideszisz* az emberi értelem azon képessége, hogy felismerje ezt a természetes törvényt.⁷

A nem keresztény teológiára építő filozófiák is elismerték a tudat és a lelkiismeret létét. Paul Ricoeur szerint például a lelkiismeret nem egy statikus entitás, hanem egy folyamatosan kibontakozó képesség, amely egyrészt az önazonosságunk (*ipse-identitás*), a narratívánk hitelességének és bizonyosságának tudata (az „*attestation*”). Ez az, ami segít fenntartani a koherenciát és az integritást a saját élettörténetünkben. Vagyis az ember az élettörténete szerint folyamatosan változik, másfelől azzal, hogy tudatában van saját cselekedeteinek, azaz, hogy ő dönt arról, hogy mit tesz, egyben erkölcsi felelősséget is jelent.

Jean-Paul Sartre a „*pour-soi*” és „*en-soi*” fogalmait az 1943-ban megjelent filozófiai művében, *A lét és a semmi* című könyvében fejti ki. Ez a könyv az ő fenomenológiai ontológiájának alapköve, ahol kifejti, hogy a *pour-soi* (önmagáért-való lét) az emberi tudatot jelöli és ezt szembeállítja az *en-soi*-val (magában-való lét), amely a dolgok, az objektumok létezési módja. A *pour-soi* egy „*másik bennem*”, lényegében tehát az ember képes magát objektumként kezelni és így a morális felelősség úgy oszlik meg a szubjektumban, mintha mással osztozna. Az ember így egyszerre képes önmagát akár elárulni és szabad döntésének erkölcsi tartalmat adni.

2. Lelkiismeret és vallások

A nem keresztény nézőpont más vallásnak nevezhető kultúrák filozófiájához is kapcsolódhat. Hindu nézőpontból leginkább a *szvádharma*⁸ lehet a lelkiismeret szóhoz kötni. A Bhagavad-Gíta 3. fejezet, 35. verse így szól: „*Jobb a saját dharmáját (kötelességét) teljesíteni, még hibásan is, mint más dharmáját tökéletesen. Jobb meghalni a saját dharmájában, mert a más dharma követése tele van veszéllyel.*”⁹ Ez a vers Ardzsuna dilemmájára válaszol. Ardzsuna vonakodott harcolni a saját rokonai és tanítói ellen, és inkább aszkétának állt volna. Krisna (isteni inkarnáció [Visnu avatárja]) itt azt mondja neki, hogy harcosként az ő *szvádharma*-ja a harc, és még ha tökéletlenül is végzi el a kötelességét, az jobb, mint ha egy másik ember (pl. egy remete) kötelességét venné magára, még ha azt tökéletesen is végezné.

A Koránban (30:30) ezt olvasni: „*Fordítsd hát arcodat hanif (egyistenben hívő) gyanánt az igaz vallás felé: Allah eredeti elrendezése szerint, amelyben elrendezte az embereket! Allah teremtését nem lehet megváltoztatni! Ez az igazi vallás! A legtöbb ember azonban nem tudja.*”¹⁰ Az *eredeti elrendezés*, az ún. *fitra* itt az ember isteni természetére hangolt eredeti

⁶ Vö. Aquinói Tamás: *Summa Theologiae* I-II, q. 94, a. 4–6; *Summa Theologiae*, I, q. 79, a. 13

⁷ Stanford Encyclopedia of Philosophy: Medieval Theories of Conscience (First published: 19 January, 2021) <https://plato.stanford.edu/entries/conscience-medieval/> (Letöltve: 2025.06.23.)

⁸ szvá = „saját”, „önnön”; dharma = „törvény”, „kötelesség”, „rend”, „erkölcsi norma”

⁹ Bhagavad-Gíta. 3. fejezet, 35. vers. In: *Bhagavad-Gíta*. Magyar fordítás: A. C. Bhaktivedanta Swami Prabhupada. Budapest: The Bhaktivedanta Book Trust, 2025

¹⁰ Korán, 30. szúra (Ar-Rum), 30. vrsz. In: Korán – <https://iszlami.org/?ny=hu&szsz=30&url=2&ayasz=30#eleje>

állapotára, a veleszületett erkölcsi érzékre és igazságérzetre utal. A belső hang, amely megítéli az ember tetteit az ún. *al-damir*, ez a kifejezés azonban már nem szerepel a Koránban, jóllehet vallási és szekuláris környezetben is használják az arab nyelvben.

A különböző vallási és nem vallási filozófiai megközelítések részleteiben eltérő módon értelmezik azt, ami az ember tudatosságára, és morális ítéleteire vonatkozik. Látszik azonban néhány közös vonás. Úgy ítélik meg, hogy a szubjektumban működik, objektív viszonyrendszerekhez – önmagunkhoz, történetünkhöz vagy jellemünkhöz, természetjoghoz, isteni parancshoz stb. – nagyon is valós mércét képez. Igaz, a viszonyítás tárgya különböző, így nagyon eltérő következtetéssel járhat.

A különbségek között kiemelkedik a transzcendens-immanens megközelítés. Ha a lelkiismeret az előbbihez tartozik (de még akár csak annak forrása is), akkor a biológiai életen túlmutató jellege miatt racionálisan nem, vagy csak részlegesen tárható fel. Elsőre a vallásokra, különösen a kinyilatkoztatott vallásokra lehet gondolni, ugyanakkor az immanens megközelítésben is lehet olyan, ami korlátozottan racionális. Elsősorban olyan ideológiai rendszerek esetében, amelyek előírják mi a helyes-helytelen.¹¹ A normatív szekuláris ideológiára lehet példa a marxizmus-leninizmus vagy a libertarianizmus is. Előbbi szerint például az osztálytársadalom inherensen igazságtalan. Ez egy értékítélet, amely nem egy transzcendens forrású magyarázaton, hanem egy ideológiai kereten belüli racionalitáson alapszik. Ez pedig a kinyilatkoztatott igazságokhoz hasonlóan zárt rendszer.

3. Lelkiismeret és jogfilozófia

A jogfilozófiai megközelítés az előzőekhez hasonló gondolatmeneteken alapszik. Ilyen a már említett *természetjogi* megközelítés (pl. Aquinói Szent Tamás, Hugo Grotius), vagy ilyen a *jogpozitivist*a felfogás (Hans Kelsen, H.L.A. Hart). Utóbbi részben vagy teljesen elválasztja a tételes jogot a moralitástól.

Annak megítélése tehát, hogy valamit lelkiismereti okon megtagad valaki, nem egységes. A szigorú, szélsőségesen jogpozitivistá nézőpont tagadja is, hogy hatással kellene lennie a jogra annak, ami a lelkiismeretből indul ki.¹² Ennek ellenére a tételes jogban megjelenhetnek olyan kivételek, amelyek nem minden esetben választhatják el egymástól a kettőt.

A lelkiismeretre való hivatkozás, beleértve tehát a lelkiismeret szabadságára való hivatkozást is, lehet törvényalkotói önkényes vagy ideológiai, illetve vallási alapú akarat, forrásuk szerint. Ez az emberi jogok fogalmára is álló megállapítás egyrészt azt mutatja, hogy akkor érdemes elválasztva kezelni a jogeseteket, ha azok forrását elemezzük.

¹¹ Vö. Markovics Milán Mór: Ideológia és vallás: a radikális vallási és ideológiai alapú terrorizmussal foglalkozó írások változékony jelentésű szavainak vizsgálata, In: *Theologiai Szemle*, 2019/2., pp. 82-86.

¹² Langford, Peter – Bryan, Ian – McGarry, John (szerk.): *Hans Kelsen and the Natural Law Tradition*. Leiden: Brill, 2019.

4. Lelkiismeret alapú tagadás

Lelkiismereti alapon számos dolgot lehetséges tagadni. Ilyen az abortusz végrehajtása, a vérátömlesztés, de ilyenre példa a katonai szolgálat megtagadása is. A korábbiak alapján kijelenthető, hogy a lelkiismeret megléte önmagában nem ok a tagadásra, például nem ellentétes a katonai szolgálattal. Azonban egy-egy világnézethez való igazodás, vagy kialakított ilyen minősítheti azt, így elismerve vagy bírálva annak működését.¹³

A Jehova Tanúi közösség a Bibliára hivatkozva utasítja el a katonai szolgálatot.¹⁴ Szerintük „minden ember lelkiismerettel születik, hiszen azt Isten plántálta az emberbe.”¹⁵ Ugyanakkor „egyedül az Isten Szava által megfelelően képzett lelkiismeret tudja helyesen mérlegelni és teljesen kiigazítani az életben felmerülő dolgokat.”¹⁶ Tehát a Biblia szava az igazodási pont, a lelkiismeret ezek alapján egy individuális (veleszületett) emberben lévő eszköz, ami nem mindig pontos.

A Jehova Tanúi ugyanakkor – ebben a tekintetben – a legszélsőségesebb példa is. Nemcsak a katonai fegyveres szolgálatot utasítják el, hanem általában a katonai szolgálatot. Ennek részben a politikai hatalomtól való határozott elkülönös igénye az oka¹⁷, másfelől olyan tanok is, amelyek például a zászló előtti tisztelgést bálványimádásnak ítélik meg.¹⁸

Keresztes–Fischer Ferenc belügyminiszter 1939. december 2-i 363 500/1939. VII. a. számú rendelete jelentős hatással volt a Magyarországon működő kisegyházakra és szektákra. E rendelet betiltotta a következő közösségeket: Millenisták, Nazarénusok, Adventisták, Hetednap szombatosok, Jehova Tanúi, Pünkösdiel (és különböző pünkösdi irányzatok). A hivatalos indoklás szerint ezek a csoportok „*antimilitarista tanokat hirdetnek [...] az állampolgárokat a honvédelmi, legszentebb állampolgári kötelességük teljesítésétől eltéríteni törekuszenek.*”¹⁹

Bár elvileg több vallási közösségre vonatkozott az antimilitarista vád, valójában a katonai szolgálat általános elutasítása (általánosan) csak a Jehova Tanúira volt igaz – a nazarénusok például vállaltak fegyver nélküli, más katonai szolgálatnak minősülő tevékenységet. Például, Szabó Bertalan, Hónisch Antal és Zsondor János – a Jehova Tanúja közösségének tagjaiként a közösség vértanújaként haltak meg – Kőrmenden ma emléktábla őrzi nevüket. A második

¹³ Ettől persze adott filozófiai, etikai, vallási, összességében világnézeti rendszer állíthatja, hogy maga a lelkiismeret megléte is rámutat valaminek a helyes-helytelen mivoltjára.

¹⁴ [sz.n.]: Lelkiismereti okból történő szolgálatmegtagadás. Órtorony online könyvtár. <https://wol.jw.org/hu/wol/d/r17/lp-h/1200271365> (Letöltve: 2025.06.23.)

¹⁵ [sz.n.]: Lelkiismeret. In: *Tanulmányozd a Szentírást élelátással!* 2. kötet, Watchtower Bible and Tract Soc, 2015. p. 244. Online: <https://wol.jw.org/hu/wol/d/r17/lp-h/1200001024?q=lelkiismeret&p=par> (Letöltve: 2025.06.23.)

¹⁶ Uo.

¹⁷ [sz.n.]: Hogyan maradunk elkülönülve a világtól? In: „*Tartsátok meg magatokat Isten szeretetében*”, Watchtower Bible and Tract Soc, 2008. pp. 52-53. Online: <https://wol.jw.org/hu/wol/d/r17/lp-h/1102008064#h=9:0-9:773> (Letöltve: 2025.06.23.)

¹⁸ [sz.n.]: Zászló előtti tisztelgés himnuszok és szavazás. In: *Az iskola és Jehova Tanúi*, pp. 12-16. Online: <https://wol.jw.org/hu/wol/d/r17/lp-h/1101983034?q=z%C3%A1szl%C3%B3&p=par> (Letöltve: 2025.06.23.)

¹⁹ A m. kir. belügyminiszter 1939. évi 363.500. számú rendelete a honvédelem érdekeit veszélyeztető szekták működésének megszüntetéséről. Vö.: Fazekas Csaba: *Kisegyházak és szektakérdés a Horthy-korszakban*. Budapest: TEDISZ-Szpa, 1996.

világháború során mindhárman visszautasították a katonai szolgálatot, és ezért nyilvánosan kivégezték őket.

A katonai szolgálatot el nem utasítók közül pedig Desmond Doss példája említhető, aki a Hetednap Adventista Egyház tagja volt. Ez a felekezet világszerte ismert arról, hogy a katonai szolgálatot csak nem harcoló (*noncombatant*) beosztásokban fogadja el, így tilos fegyvert hordaniuk vagy ölniük, ugyanakkor vállalhatnak felcser feladatokat. Doss a második világháborúban elsőként kapta meg a *Medal of Honor* díjat, aki lelkiismereti okból megtagadta a fegyveres, de nem a katonai szolgálatot.

Más vallások, vallási közösségek más módon közelítenek a katonai szolgálathoz. A katolikus egyház például a klerikusok számára nem ajánlja a katonai szolgálatot, egyházi engedélyhez köti azt.²⁰ Látható, hogy nem a hívekre általában, hanem csak a klerikusokra vonatkozik mindez. Már a II. Vatikáni Zsinat is hangsúlyozta, hogy „[A]zok is, akik országuk katonai szolgálatának szentelik magukat, úgy tekintsenek magukra, mint népeik biztonságának és szabadságának őrzőire. Amíg helyesen töltik be e szerepet, valódi hozzájárulást nyújtanak a béke megvalósításához.”²¹

Fontos hangsúlyozni azonban, hogy a vallási közösségek doktrínája nem feltétlenül egyenlő az egyének által vallottakkal, számos esetben pedig csupán egyes alcsoportok vallanak mást.²²

Így például a katolikus egyházon belül az ún. „bokor” közösség tagjai kimondottan elutasították az erőszak alkalmazását, és lelkiismereti alapon folyamatosan megtagadták a katonai szolgálatot. 1980–1990 között a Bokor-közösség legalább 23 tagja került börtönbe. A közösség vezetője, Bulányi György felhívta a figyelmet arra, hogy az evangélium szerint az erőszak megtagadása a hit része, különösen Jézus tanításaiban.²³ A Bokor és Bulányi György cselekedetei nem maradtak hazai határokon belül: 1988-ban Bécsben egy sajtókonferencián is napirendre került a fegyverhasználat elutasítása a Bokor-közösség által. Ez a nyílt fellépés nemcsak megerősítette a mozgalom jelentőségét, hanem nemzetközi nyomást is keltett a magyar rendszeren — végül hozzájárulva a polgári szolgálat intézményének bevezetéséhez.²⁴

Szintén speciális állapot, amit a katolikus kánonjogi kódex is említ, hogy a tábori lelkészek sajátos szabályozás alá esnek. Sajátos jellegükből adódóan ők azonban nem fegyveres katonai szolgálatot látnak el. Feladatuk inkább „*lelkési és nem katonai jellegű*”, ahogyan Erdő Péter fogalmaz.²⁵ Számos nemzet esetében azonban nagyban eltér, hogy létezik-e katonai szolgálat

²⁰ *Egyházi Törvénykönyv – Codex Iuris Canonici* (Budapest: Szent István Társulat, 1998), 289. kánon 1. §.

²¹ II. Vatikán: *Gaudium et spes*, 1965, §79–80. bekezdés

²² Ráadásul nehéz lehet megállapítani, hogy melyik alcsoport és melyik más csoport. Ha felülről szerveződik egy hierarchikus rendszerű vallási közösség (pl. katolikus), ott a vezető, illetve a vezető intézmény állapítja meg, hogy ki tartozik hozzá. Más (decentralizált) vallási csoportok esetében az adott valláshoz, illetve vallási csoporthoz (értsd másképp: felekezet) egyszerűen saját maguk által vallott módon kerülnek. Például az újprotestáns vallási közösségeknek nincsen egységes felsőbb hatósága, amely kimondaná ki mondhatja magát újprotestánsnak (pl. evangélikánnak), vagy mely muszlimok mondhatják magukat szunnitának.

²³ A Bokor közösség hivatalos honlapja: <https://bokorportal.hu/tortenet.php>

²⁴ Havasy Gyula: A magyar katolikusok szenvedései. dokumentumgyűjtemény. Bocs Alapítvány, Online: <https://bocs.hu/index.php?lg=en&t=%2Ffdk%2Fminden.php%3Fd%3D412> (Letöltve: 2025.06.23.)

²⁵ Erdő Péter: *Egyházjog*. Budapest: Szent István Társulat, 2003.

egyházi személyek számára, ahogyan az is, hogy milyen vallási közösségekből engedi, hogy ilyen szolgálatot vállaljanak. Főként pedig abban, hogy fegyveres szolgálatot is el kell-e látniuk. A magyar rendszerben például a katonalelkészek számára is kötelező az évenkénti lövészet, valamint külszolgalaton a fegyverviselés. Bár ennek több esetben ellentmond a helyi szabályzó, és megnehezíti a magyar katonalelkészek tevékenységét is, a magyar szabályok értelmében ez mindmáig változatlan.²⁶

A katonalelkészek (beleértve minden más formát: tábori rabbik, imámok stb.) sajátos helyzetéből adódóan teológiai és etikai ismeretekkel rendelkeznek, sok esetben magasfokú ilyen irányú végzettséggel is. Magyarországon a jogi személyiséggel rendelkező vallási közösség nyilvántartásba vételéhez felkérhető szakirányú végzettségű szakember (de nem egyházi személy!).²⁷ A lelkiismereti alapon katonai szolgálatot megtagadók eljárásában hasznos lehet egy vallásokhoz jól értő szakember törvényi biztosítása. Ez az Amerikai Egyesült Államok hadseregében létező gyakorlat.²⁸ Hasonlóan tehát az amerikai példához, amelyre más területen, de a magyar joggyakorlatban is van példa, hasznos lenne bevonni ilyen irányú végzettséggel rendelkező szakértőket, vagy legalábbis törvényileg előírni azt.

A lelkiismereti okból történő mentességet a (fegyveres) katonai szolgálat alól a szabadságjogok részének tekintik. Ez a sorkötelezettséget alkalmazó országokban békeidőben is releváns, hadiállapotban más országokban is. Ennek vizsgálata szükséges egyrészt a lelkiismeret kérdése miatt, másrészt egyes országokban jelenlévő kötelező sorkatonai szolgálat, a katonai szolgálati kötelezettség okán, valamint a vallási közösségekkel való összefüggése miatt is.

A lelkiismereti ok nem korlátozódik a vallásszabadság biztosításának azon értelmezésére, hogy valamely vallás gyakorlása miatt illet valakit jog. Lelkiismereti ok lehet tehát egy eszme, akár éppen maga a vallástalanság is. Ezt a jogalkotó nem képes objektíven vizsgálni, pusztán a joggal élni kívánó nyilatkozata teszi nyilvánvalóvá a lelkiismereti ok tárgyát.²⁹ Ezt mutatja a Alkotmánybíróság magyarázata is, amely a lelkiismeret és a vallás szó használatában megkülönböztetésének nehézségére mutat rá a tárgyalt témánkban.³⁰

1993-ban az ENSZ Emberi Jogi Bizottság (Human Rights Committee) 22. sz. általános közleményében megállapította, hogy bár a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának 18. cikke garantálja a gondolat, a lelkiismeret és a vallás vagy

²⁶ Vö.: Markovics Milán Mór: Vallásszabadság a Magyar Honvédségben. In: Kozma Klementina (szerk.): *A hadtudomány és a XXI. század*. Budapest: Doktoranduszok Országos Szövetsége, Hadtudományi Osztály, 2019. pp. 228-244.

²⁷ A lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról szóló 2011. évi CCVI. törvény 14 §. (3) pontja szerint: a bíróság egyházjogász, vallástörténész, vallástudós vagy szociológus szakképzettségű és tudományos fokozattal rendelkező szakértő közreműködését veheti igénybe. Nem kérhető fel szakértőként egyházi személy.

²⁸ Sullivan, Mary P.: Conscientious Objection in an All-Volunteer Military: An Impermissible Accommodation of Religious Freedom? In: *Mercer Law Review*, 43/2. (1992), pp. 593-622.

²⁹ Bár hitelességének és tárgyi valóságának vizsgálata szakemberek igénybevételével az amerikai példára is utalva alkalmas lenne. Objektív tényező lehet ugyanis egy adott vallási közösséghez való tartozás, de olyan – már korábbi magyar törvényi szabályozókban is jelenlévő – elem is, mint például a fegyverviselési engedély megléte.

³⁰ 64/1991. (XII. 17.) AB határozat

meggyőződés szabadságát, nem védi közvetlenül a lelkiismereti tiltakozás jogát.³¹ 2013-ban azonban az ENSZ Emberi Jogi Tanács (Human Rights Council) a 24/17. számú határozatában elismerte, hogy a katonai szolgálat lelkiismereti okokból történő megtagadásának joga a gondolat, a lelkiismeret és a vallás vagy meggyőződés szabadságához való jogból vezethető le.³² Ezután az ENSZ már ezt az álláspontját védi a továbbiakban. Ugyanakkor országonként eltér, ahogyan ezeket implementálták saját jogrendszerükbe. Számos kérdés merül fel azzal kapcsolatban például, hogy a lelkiismereti okból történő katonai szolgálat megtagadása csak békeidőre, vagy hadiállapot alatt is érvényes.

5. A fegyveres katonai szolgálat lelkiismereti okból való megtagadásának jogi alternatívái a sorkötelezettség fennállása idején Magyarországon

Annak ellenére, hogy a honvédelemről szóló 1976. évi I. törvény (a továbbiakban: 1976-os Hvt.) csupán a fegyveres katonai szolgálatra tért ki, már a rendszerváltást megelőzően is történtek kísérletek az állampolgári kötelezettségek fegyveresen ellátott formája és annak egyes vallási nézetekkel való ütközéséből adódó feszültség feloldására. Ez elsősorban a Szabadegyházak Tanácsa közbenjárásának volt köszönhető,³³ ekkor azonban csupán a vallási dimenzióra tekintettel határoztak meg kivételi kört (elsősorban a Jehova Tanúi és a Nazarénus felekezethez tartozók helyzetének kezelése érdekében³⁴). 1977-ben egy miniszteri utasítás – bár a rendszerváltást követő szabályozásnál sokkal korlátozottabb módon – lehetőséget biztosított a fegyver nélküli katonai szolgálatra a fegyveres katonai szolgálatot vallási okból megtagadó hadkötelesek (az utasítás szóhasználatában szektatagok) részére. Utóbbi alternatíva elutasítása katonai büntetőeljárást vont maga után.³⁵

Az 1976-os Hvt. 1989-es módosítása során felmerült az igény, hogy ne csupán vallási, felekezeti alapon, hanem egyéb lelkiismereti okra hivatkozással is legyen lehetőség – a nemzetközi példákat is figyelembe véve – a hadkötelezettség alternatív kiváltására, azok számára, „*akik igazolható módon lelki alkatuk alapján nem tudják vállalni a fegyveres szolgálatot*”.³⁶ Másrészt, a fegyver nélküli katonai szolgálat intézménye nem váltotta be a hozzáfűzött reményeket. A fent említett két felekezethez tartozók nagy része vallási nézeteivel ellentétesnek tartotta katonai szervezet ilyen formájú szolgálatát is, inkább a börtönbüntetést választva: mindösszesen 609-en³⁷ teljesítették a szolgálat ezen formáját 1977 és 1989 között.

³¹ CCPR General Comment No. 22: Article 18 (Freedom of Thought, Conscience or Religion). Adopted at the Forty-eighth Session of the Human Rights Committee, on 30 July 1993

³² A/HRC/RES/24/17. Resolution adopted by the Human Rights Council 24/17. Conscientious objection to military service. 8 October 2013

³³ Dr. Viczián János felszólalása, Országgyűlési napló, Országgyűlés 53. ülése, 1989. június 28. p. 4494.

³⁴ Kárpáti Ferenc felszólalása, Országgyűlési napló, Országgyűlés 53. ülése, 1989. június 28. pp. 4458-4464.

³⁵ A honvédelmi miniszter és a belügyminiszter 06/1977. számú együttes utasítása a fegyveres katonai szolgálatot vallási okokból megtagadó hadkötelesek behívásával kapcsolatos eljárásról

³⁶ Kárpáti Ferenc felszólalása, Országgyűlési napló, Országgyűlés 53. ülése, 1989. június 28. p. 4460.

³⁷ Dr. Viczián János felszólalása, Országgyűlési napló, Országgyűlés 53. ülése, 1989. június 28. p. 4494.

Az 1989 júniusában hatályba lépett módosítás biztosított először törvényi szinten lehetőséget a sor- és tartalékos katonai szolgálat fegyver nélküli ellátására, valamint a polgári szolgálattal való kiváltására, lelkiismereti okból, engedély alapján. Ezt az Alkotmány október 23-ától hatályos módosítása is lekövette.³⁸ A törvény a fegyver nélküli katonai szolgálat, valamint a polgári szolgálat engedélyezése kapcsán egy objektív kivételt rögzített tételesen, mégpedig, ha az illető fegyvertartási engedéllyel rendelkezett.³⁹ A kérelmek elbírálására egy bizottság felállítását írta elő, amely a fővárosi/megyei tanács végrehajtó bizottsága által kijelölt, illetve felkért szervek képviselőiből⁴⁰ állt. A módosító javaslat parlamenti vitája során elhangzott, hogy *„a kérelem elbírálására irányuló eljárásban nem a lelkiismereti ok meglétét vizsgálják a hatóságok, hanem azt, hogy aki arra hivatkozik, annak állításai megalapozottak-e, egész életvezetésében tényleg betartja-e etikai, vallási és erkölcsi meggyőződését, s a jog által biztosított lehetőségeket nem a kötelezettségei alóli kibúvársra akarja-e felhasználni.”*⁴¹ Tehát a bizottság nem a meggyőződés meglétét, illetve tartalmát volt hivatott vizsgálni, hanem annak következetességét, objektív igazolhatóságát, avagy a jogintézmény esetleges visszaélésre való felhasználását.

Az 1993-ban elfogadott, 1994. január 1-jével hatályba lépett honvédelmi törvény (a továbbiakban: 1993-as Hvt.) a szolgálati kötelezettségnek szintén három formáját – fegyveres vagy fegyver nélküli katonai szolgálat, illetve a polgári szolgálat⁴² – rögzítette. Az Alkotmánybíróság (a továbbiakban: AB) utólagos normakontroll eljárás keretében vizsgálta a törvény több releváns pontját, amely – bár a honvédelmi szabályozás az azóta eltelt időszakban jelentős változáson ment keresztül – mind a mai napig fontos támpontot nyújthat az alkotmányos és törvényi szabályozás értelmezésében e vonatkozásban, így érdemes bővebben kitérni rá. A testület 46/1994. (X. 21.) számú határozatának jelentősége, hogy állást foglalt a az általános honvédelmi kötelezettség alkotmányos kötelezettség-jellegéről és annak a lelkiismereti és vallásszabadsággal való viszonyáról. Az alapjogkorlátozás vizsgálata során a testület az általános alapjogi tesztet alkalmazta.⁴³

A törvényben rögzített „lelkiismereti ok” mint jogalap (ennek tartalmát nem fejtette ki a jogalkotó) értelmezése során az AB korábbi joggyakorlata megállapította, hogy az *„lehetővé teszi, hogy a hadköteles minden olyan indokra hivatkozhasson fegyver nélküli katonai, illetve*

³⁸ 1949. évi XX. törvény – A Magyar Köztársaság Alkotmánya (a továbbiakban: Alkotmány) (1989.X.23.-1990.III.11. között hatályos állapot), 70/H. § (2) bekezdése szerint: „Az állampolgárok az általános honvédelmi kötelezettség alapján fegyveres vagy fegyver nélküli katonai szolgálatot, illetőleg törvényben meghatározott feltételek szerint polgári szolgálatot teljesítenek.”

³⁹ 1976. évi I. törvény a honvédelemről (1989.VII.7.-1989.XII.4. között hatályos állapot) 26. § és 26/A. §

⁴⁰ Uo., 26/C. §

⁴¹ A honvédelmi miniszter és a belügyminiszter 06/1977. számú együttes utasítása a fegyveres katonai szolgálatot vallási okokból megtagadó hadkötelesek behívásával kapcsolatos eljárásról

⁴² 1993. évi CX. törvény a honvédelemről (a továbbiakban: 1993-as Hvt.), (Közlönyállapot), 92. §. A polgári szolgálat részletszabályairól külön törvény rendelkezett, lásd: 1997. évi XXI. törvény a polgári szolgáltról

⁴³ Kazai Viktor Zoltán: Alapvető kötelezettségek. In: Jakab András – Könczöl Miklós – Menyhárd Attila – Sulyok Gábor (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia* (Alkotmányjog rovat, rovatszerkesztő: Bodnár Eszter, Jakab András) <http://ijoten.hu/szocikk/alapveto-koteleztetsegek> (2021)

*polgári szolgálat kérelmezésekor, amely összefüggésbe hozható a személyiségét meghatározó valamely lényeges meggyőződéssel, legyen az vallási, erkölcsi vagy egyéb természetű.*⁴⁴ Egy 1997-es módosítással egyébként a törvényi szabályozásba is explicit módon átvezetésre került,⁴⁵ illetve ezt követően a későbbi Hvt.-k is átvették ezt a fordulatot.⁴⁶

A testület az 1993-as Hvt. néhány rendelkezését alkotmányellenesnek minősítette. Ezzel rávilágított, hogy a vizsgálat során a lelkiismereti szabadságot önállóan, az egyén meggyőződése alapján kell mérlegelni. Az 1993-as törvényben foglalt, a lelkiismereti kifogás aaptalanságának példálózó jelleggel meghatározott formai kizáró kritériumok – úgymint a lőfegyvertartási engedéllyel való rendelkezés ténye, illetve a lőfegyver, lőszer, robbanóanyag engedély nélküli tartása a kérelem benyújtásának időpontjában, vagy ahhoz képest egy éven belül –⁴⁷ túl szélesek a lelkiismereti ok fennállásának aaptalanságát igazolni (például sportlövészet céljából tartott lőfegyver, vagy az adott személy személyiségfejlődésének figyelmen kívül hagyása).⁴⁸ A gondolat, a lelkiismeret és a vallásszabadság alkotmányosan rögzített alapjogának (amelynek része, hogy az egyén vallása vagy más lelkiismereti meggyőződése kinyilvánítását mellőzze) korlátozását azonban arányosnak és szükségesnek látta a megalapozott elbírálás érdekében, amennyiben a kérelem benyújtásához a kérelmezőnek meg szükséges vallania a kérelemre okot adó lelkiismereti okait.⁴⁹

Az AB határozata emellett tovább árnyalta a két alternatív szolgálati forma közötti különbségtételt is: „[a] fegyver nélküli katonai szolgálatot vállalók lelkiismereti konfliktusa sokkal kisebb, mint a csak polgári szolgálatra hajlandóké: hiszen az előbbiek csak a közvetlen, saját kezű fegyverhasználatot érzik lelkiismeretükkel összeegyeztethetetlennek, de a fegyverek használatához való közvetlen segítségnyújtást nem; ezzel szemben a polgári szolgálatot vállalók lelkiismeretével mindenfajta katonai szolgálat összeegyeztethetetlen.”⁵⁰ Azon vallási kisfelekezetek esetén, akik a polgári szolgálatot sem tartják összeegyeztethetőnek nézeteikkel, nem találta aránytalan alapjog-korlátozásnak a lelkiismereti és vallásszabadság olyan korlátozását, amely nem biztosít további alternatívát számukra, tekintettel a haza védelmének mint alkotmányos értéknek az érvényre juttatására.⁵¹

⁴⁴ 46/1994. (X. 21.) AB határozat, II/10. pont

⁴⁵ „lelkiismereti oknak kell tekinteni minden olyan indokot, amely összefügg a kérelmező személyiségét meghatározó valamely lényeges vallási, erkölcsi vagy egyéb természetű meggyőződéssel” az 1993-as Hvt.-be beiktatta: 1997. évi XXI. törvény a polgári szolgáltról, 60. § (3)

⁴⁶ Lásd: 2004-es Hvt. 29. § (3) bekezdés, 2011. Hvt. 10 § (3), 2021-es Hvt. 43. § (3)

⁴⁷ Az Alkotmánybíróság a törvény 116. § (3) a) és b) pontját minősítette alkotmányellenesnek, a bekezdés egy pontja azonban megmaradt: „c) olyan személy vagy dolog elleni erőszakos bűncselekményt követett el, illetve más olyan erőszakos magatartást tanúsított, amelyből alaposan lehet arra következtetni, hogy a katonai szolgálat teljesítése lelkiismereti meggyőződésével nem lehet ellentétes.”

⁴⁸ 46/1994. (X. 21.) AB határozat, II/16. pont

⁴⁹ Uo. II/14. pont

⁵⁰ Uo. II/9. pont

⁵¹ Uo. II/21. pont

6. A békeidőszaki sorkötelezettség megszűnésének hatása a hazai szabályozásra

A sorkötelezettség megszüntetését, a békeidőszakban kizárólag önkéntességen alapuló fegyveres erő koncepciójának bevezetését követően 2005. január 1-jétől a hadkötelezettség elrendelését rendkívüli állapotra, valamint az Országgyűlés döntése alapján megelőző védelmi helyzetre korlátozta az Alkotmány. Ezzel párhuzamosan a szolgálati kötelezettség fegyver nélküli formáját megszüntette, a katonai szolgálatteljesítés alternatívájaként kizárólag a polgári szolgálat lehetőségét nevezve meg.⁵² Ennek megfelelően a 2004-ben elfogadott honvédelmi törvény (a továbbiakban: 2004-es Hvt.) a katonai szolgálati kötelezettség kizárólagos formájaként a fegyveres katonai szolgálatot rögzítette⁵³, polgári szolgálat teljesítésére irányuló kérelem lelkiismereti okra hivatkozással volt benyújtható. A kérelmet a megyei (fővárosi) közigazgatási hivatal bírálta el. A kérelem jóváhagyása esetén az érintett személy a továbbiakban nem minősült hadkötelesnek, a szolgálatot mindazonáltal honvédelem érdekében működő szervezetnél, intézménynél kellett ellátnia.⁵⁴

Az Alaptörvény 2012. január 1-jével történt hatálybalépése, valamint ennek nyomán a 2011-ben elfogadott Hvt. újabb változást hozott. A fegyveres katonai szolgálat alternatívájaként a fegyver nélküli katonai szolgálatot nevezte meg, amennyiben előbbi lelkiismereti meggyőződésével összeegyeztethetetlen,⁵⁵ ezáltal megszüntetve a polgári szolgálat intézményét. A törvényjavaslat részletes vitája során a kormánypárti indoklás szerint a polgári szolgálat a sorkatonai szolgálati kötelezettséggel összefüggésben alakult ki, annak megszűnésével fenntartása indokolatlanná vált, továbbá „a katonai szolgálat minősített időszak bevezetése esetén az ország védelmi képességeinek biztosítása az elsődleges közérdek”.⁵⁶ Az LMP ezzel kapcsolatban benyújtott módosító javaslata, amely a polgári szolgálat fenntartására irányult, nem került elfogadásra.

Az elutasítás kapcsán a törvény egyetlen fogódzót adott, mégpedig, hogy a kérelmet el kell utasítani „ha a körülményekből a lelkiismereti okra való hivatkozás aseptalansága megállapítható.”⁵⁷ A szabályozás szerint a kérelmet a Honvédség katonai igazgatási és központi adatfeldolgozó szervének a vezetője bírálta el.

A 2012-től fennálló jogi konstrukcióhoz hasonlóan szabályozza a kérdést a 2021-ben elfogadott, jelenleg hatályos Hvt. is. Az Alaptörvény 2022. november 1-jén hatályba lépett 9. módosításával megváltozott különleges jogrendi katalógus szerint mind az Alaptörvény, mind a Hvt. hadiállapothoz köti a hadkötelezettség (automatikus) bevezetését. A hadkötelezettség központi formája a katonai szolgálati kötelezettség, amely különböző járulékos

⁵² Alkotmány (2005.I.1.-2006.II.28. között hatályos állapot) 70/H. § (2) bekezdés

⁵³ 2004. évi CV. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről (a továbbiakban: 2004-es Hvt.), 20. §

⁵⁴ 2004-es Hvt. 29. §

⁵⁵ Alaptörvény (Közlönyállapot) XXXI. cikk (3) bekezdés; 2011. évi CXIII. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről (a továbbiakban: 2011-es Hvt.)

⁵⁶ Dr. Mátrai Márta felszólalása, Országgyűlési Napló, 2011. évi nyári rendkívüli ülészak, 2011. június 28. A honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről szóló törvényjavaslat részletes vitája.

⁵⁷ 2011-es Hvt. 10. § (2) bekezdés

kötelezettségekkel (adatszolgáltatási, bejelentési és megjelenési kötelezettség⁵⁸) egészül ki. A 2021-es Hvt. megfogalmazásában a fegyver nélküli katonai szolgálat célja „a Honvédség fegyverhasználat nélküli, valamint fegyveres feladatait biztosító fegyver nélküli feladataiban történő közreműködés és az ehhez szükséges felkészítés”⁵⁹ – tehát egyértelműen a Honvédség feladatellátásával összefüggő tevékenységek teljesítése. A kérelmet katonai igazgatás területi szerve vezetője bírálja el (a 2024. november 1-jével hatályba lépett törvénymódosítás óta).⁶⁰

7. A hatályos hazai szabályozás az Emberi Jogok Európai Bírósága joggyakorlata tükrében

A 2012. január óta fennálló szabályozási megoldás felveti a polgári szolgálati alternatíva, mint a fegyveres erőknél kívüli álló, fegyver nélküli szolgálatteljesítési forma hiányát és ennek emberi jogi szempontú vitathatóságát.⁶¹ A Velencei Bizottság is kritikát fogalmazott meg az Alaptörvényben alkalmazott megoldással kapcsolatban, kiemelve, hogy fegyver nélküli szolgálatteljesítésnek mint a lelkiismereti szabadság biztosításából eredő alternatívának a hadseregen kívül kellene történnie, hogy az ne ütközzön az Emberi Jogok Európai Egyezményének (a továbbiakban EJE) későbbiekben hivatkozott 9. cikkébe.⁶² Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának 1987-ben kiadott ajánlása szerint „a polgári szolgálaton kívül (...) az állam jogosult fegyver nélküli katonai szolgálat elrendelésére, amely szolgálatra csak azon, a katonai szolgálatot lelkiismereti okok miatt megtagadó személyeket kényszeríthetik, akik a fegyver személyes használatát kifogásolják.”⁶³

Az Emberi Jogok Európai Bírósága (a továbbiakban: EJB) az EJE 9. cikkére⁶⁴ építve több ügyben vizsgálta a lelkiismereti okból való szolgálatmegtagadás (conscientious objection) kérdéskörét. A Bayatyan kontra Örményország ügyben Vahan Bayatyan a Jehova Tanúi egy követője vallási meggyőződésére tekintettel megtagadta a katonai szolgálatot, amely miatt

⁵⁸ Megjegyzendő, hogy a jelenleg hatályos szabályozás szerint ezek hadkötelezettség bevezetése nélkül is elrendelhetők. Lásd: 2021. évi CXL. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről (a továbbiakban: 2021-es Hvt.) 19-22. §

⁵⁹ 2021-es Hvt. 35. § (2), (4) a honvédségi szervezet fegyveres tevékenységet nem igénylő beosztásában teljesít szolgálatot.

⁶⁰ 2021-es Hvt., 43. § (2)

⁶¹ Lásd például: Till Szabolcs: Asterix és az európai munkaidő-szervezés újabb kihívásai. In: *Katonai Jogi és Hadijogi Szemle*, 2021/3. sz., pp. 7-52.

⁶² CDL-AD(2011)016. European Commission For Democracy Through Law (Venice Commission) Opinion on the New Constitution Of Hungary. Adopted by the Venice Commission at its 87th Plenary Session (Venice, 17-18 June 2011), p. 18.

⁶³ Európa Tanács Miniszteri Bizottság R (87) 8. számú Ajánlás a tagállamoknak a kötelező katonai szolgálat lelkiismereti okok miatt történő megtagadása tárgyában (Elfogadta a Miniszteri Bizottság 1987. április 9. napján a miniszteri megbízottak 406. ülésén)

⁶⁴ „9. Cikk Gondolat-, lelkiismeret- és vallásszabadság
1. Mindenkinek joga van a gondolat-, a lelkiismeret- és vallásszabadsághoz; ez a jog magában foglalja a vallás vagy meggyőződés megváltoztatásának szabadságát, valamint a vallásnak vagy meggyőződésnek mind egyénileg, mind együttesen, mind a nyilvánosság előtt, mind a magánéletben istentisztelet, oktatás és szertartások végzése útján való kifejezésre juttatásának jogát.
2. A vallás vagy meggyőződés kifejezésre juttatásának szabadságát csak a törvényben meghatározott, olyan korlátozásoknak lehet alávetni, amelyek egy demokratikus társadalomban a közbiztonság, a közrend, közegészség vagy az erkölcsök, illetőleg mások jogainak és szabadságainak védelme érdekében szükségesek.”

börtönbüntetésre ítélték Örményországban. Bár az EJEB elsőfokon 2009-ben elutasította a keresetét, a Nagykamara 2011-es ítéletében kimondta, hogy amennyiben a szolgálatmegtagadást „a hadseregben való szolgálati kötelezettség és a személy lelkiismerete vagy mélyen és őszintén vallásos vagy egyéb meggyőződése közötti súlyos és feloldhatatlan ellentét indokolja”,⁶⁵ az olyan meggyőződésnek minősül, amely a 9. cikkben (szólás-, gondolkodás- és lelkiismereti szabadság) foglalt jogi védelem részét képezi.

A döntés precedensértékű, hiszen elsőként nyitott utat a lelkiismereti okból való szolgálatmegtagadás jogának önálló alapjogként való értelmezésére. Az ítélet szerint, ha egy ország nem biztosít alternatív szolgálati lehetőséget, az alapjogi sérelemnek minősülhet – kivéve, ha azt sürgető társadalmi szükséglet igazolja. Az ítélet kitért más európai államok gyakorlatára is, megállapítva, hogy a legtöbb országban létezik alternatíva a fegyveres katonai szolgálat tekintetében, amely a vallási mellett más lelkiismereti meggyőződésre hivatkozással kérelmezhető, de míg egyes országokban csak békeidőszakban létezik, addig más országokban háború esetén való mozgósításra vonatkozó szabályozásban van jelen (pl. Szlovákia, Montenegró), sőt egyes országok (pl. Finnország) az alternatív szolgálat alól való mentesség bizonyos eseteit is elismerik.⁶⁶

A 2017-es Adyan és mások kontra Örményország ügyben született ítéletben – szintén egy Jehova Tanúi követőjének ügyében – pedig megállapította, hogy az alternatívának valóban polgári jellegűnek kell lennie, ennek megállapítása során „az elvégzett munka jellege csak egyike azon tényezőknek, amelyeket figyelembe kell venni (...). Az olyan tényezők, mint a hatáskör, az ellenőrzés, az alkalmazandó szabályok és a külsőségek szintén fontosak lehetnek e kérdés eldöntése szempontjából” (például katonai felügyelet, egyenruha viselésére való kötelezés). Emellett rögzítette, hogy az alternatív szolgálatteljesítési forma feltételei nem lehetnek elrettentő, büntető jellegűek (például aránytalanul hosszabb szolgálati idő).⁶⁷

Összegzés

A tanulmány a lelkiismereti meggyőződésen alapuló katonai szolgálatmegtagadás kérdését elsősorban filozófiai, etikai és jogelméleti nézőpontból közelítette meg, majd ennek tükrében vizsgálta a hazai jogi kereteket. A tanulmány rámutat, hogy az állami kötelezettségek és az egyéni erkölcsi integritás közötti feszültség kezelése érzékeny terület, amely különösen háborús helyzetben válik élessé. A lelkiismeret számos megközelítésből megragadható, egységesen nem definiálható fogalom, így a lelkiismereti meggyőződésen alapuló szolgálatmegtagadás esetében is csupán a lelkiismereti meggyőződésből adódó következmények vizsgálhatók, annak tartalma nem. Ebből következően olyan megoldások

⁶⁵ Case of Bayatyan v. Armenia, (Application no. 23459/03). Judgment, Grand Chamber, Strasbourg, 7 July 2011, 110. bekezdés

⁶⁶ Case of Bayatyan v. Armenia, (Application no. 23459/03). Judgment, Grand Chamber, Strasbourg, 7 July 2011

⁶⁷ Case of Adyan and Others v. Armenia, (Application no. 75604/11) Judgment, First Section, Strasbourg, 12 October 2017

szükségesek, amelyek nemcsak jogilag koherensek, hanem morálfilozófiai szempontból is fenntarthatók.

A tanulmány megállapítja, hogy a katonalelkészek, vagy más, szakirányú teológiai, vallástudományi és etikai végzettséggel rendelkező szakemberek bevonása hasznos lehet a lelkiismereti alapon katonai szolgálatot elutasítók kérelmének kivizsgálásába, hasonlóan az Egyesült Államok gyakorlatához.

A hatályos magyar szabályozás jelenleg a fegyver nélküli katonai szolgálatot ismeri el a fegyveres katonai szolgálat egyetlen alternatívájaként, míg a polgári szolgálat lehetősége 2012-től megszűnt. Ez a megoldás – ahogy arra az EJOB joggyakorlata is rámutat – nem kínál valós alternatívát azon személyek számára, akik a katonai struktúra semmilyen formáját nem tartják összeegyeztethetőnek vallási vagy egyéb meggyőződésükkel.

←←← →→→

Felhasznált irodalom

[sz.n.]: Hogyan maradjunk elkülönülve a világtól? In: *„Tartsátok meg magatokat Isten szeretetében”*, Watchtower Bible and Tract Soc, 2008. pp. 52-53. Online: <https://wol.jw.org/hu/wol/d/r17/lp-h/1102008064#h=9:0-9:773> (Letöltve: 2025.06.23.)

[sz.n.]: Lelkiismeret. In: *Tanulmányozd a Szentírást éleslátással!* 2. kötet, Watchtower Bible and Tract Soc, 2015. p. 244. Online: <https://wol.jw.org/hu/wol/d/r17/lp-h/1200001024?q=lelkiismeret&p=par> (Letöltve: 2025.06.23.)

[sz.n.]: Lelkiismereti okból történő szolgálatmegtagadás. Őrtony online könyvtár. <https://wol.jw.org/hu/wol/d/r17/lp-h/1200271365> (Letöltve: 2025.06.23.)

[sz.n.]: Zászló előtti tisztelgés himnuszok és szavazás. In: *Az iskola és Jehova Tanúi*, pp. 12-16. Online: <https://wol.jw.org/hu/wol/d/r17/lp-h/1101983034?q=z%C3%A1szl%C3%B3&p=par> (Letöltve: 2025.06.23.)

1949. évi XX. törvény – A Magyar Köztársaság Alkotmánya

1976. évi I. törvény a honvédelemről

1993. évi CX. törvény a honvédelemről

1997. évi XXI. törvény a polgári szolgálatról

2004. évi CV. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről

2011. évi CCVI. törvény a lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról szóló

2011. évi CXIII. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről

2021. évi CXL. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről

46/1994. (X. 21.) AB határozat

64/1991. (XII. 17.) AB határozat

Acquinói Tamás: *Summa Theologiae* I-II.

A Bokor közösség hivatalos honlapja: <https://bokorportal.hu/tortenet.php>

A honvédelmi miniszter és a belügyminiszter 06/1977. számú együttes utasítása a fegyveres katonai szolgálatot vallási okokból megtagadó hadkötelesek behívásával kapcsolatos eljárásról

A m. kir. belügyminiszter 1939. évi 363.500. számú rendelete a honvédelem érdekeit veszélyeztető szekták működésének megszüntetéséről. Vö.: Fazekas Csaba: *Kisegyházak és szektakérdés a Horthy-korszakban*. Budapest: TEDISZ-Szpa, 1996.

A/HRC/RES/24/17. Resolution adopted by the Human Rights Council 24/17. Conscientious objection to military service. 8 October 2013

Alaptörvény

Bhagavad-Gíta. 3. fejezet, 35. vers. In: *Bhagavad-Gíta*. Magyar fordítás: A. C. Bhaktivedanta Swami Prabhupada. Budapest: The Bhaktivedanta Book Trust, 2025

Case of Adyan and Others v. Armenia, (Application no. 75604/11) Judgment, First Section, Strasbourg, 12 October 2017

Case of Bayatyan v. Armenia, (Application no. 23459/03). Judgment, Grand Chamber, Strasbourg, 7 July 2011

CCPR General Comment No. 22: Article 18 (Freedom of Thought, Conscience or Religion). Adopted at the Forty-eighth Session of the Human Rights Committee, on 30 July 1993

CDL-AD(2011)016. European Commission For Democracy Through Law (Venice Commission) Opinion on the New Constitution Of Hungary. Adopted by the Venice Commission at its 87th Plenary Session (Venice, 17-18 June 2011), p. 18.

Dr. Mátrai Márta felszólalása, Országgyűlési Napló, 2011. évi nyári rendkívüli ülészak, 2011. június 28. A honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről szóló törvényjavaslat részletes vitája.

Dr. Viczián János felszólalása, Országgyűlési napló, Országgyűlés 53. ülése, 1989. június 28. pp. 4493-4495.

Egyházi Törvénykönyv – Codex Iuris Canonici (Budapest: Szent István Társulat, 1998), 289. kánon 1. §.

Erdő Péter: *Egyházjog*. Budapest: Szent István Társulat, 2003.

Európa Tanács Miniszteri Bizottság R (87) 8. számú Ajánlás a tagállamoknak a kötelező katonai szolgálat lelkiismereti okok miatt történő megtagadása tárgyában (Elfogadta a Miniszteri Bizottság 1987. április 9. napján a miniszteri megbízottak 406. ülésén)

Havasy Gyula: A magyar katolikusok szenvedései. dokumentumgyűjtemény. Bocs Alapítvány, Online: <https://bocs.hu/index.php?lg=en&t=%2Ffdk%2Fminden.php%3Fd%3D412> (Letöltve: 2025.06.23.)

II. Vatikán: *Gaudium et spes*, 1965, §79–80. bekezdés

Kárpáti Ferenc felszólalása, Országgyűlési napló, Országgyűlés 53. ülése, 1989. június 28. pp. 4458-4464.

Kazai Viktor Zoltán: Alapvető kötelezettségek. In: Jakab András – Könczöl Miklós – Menyhárd Attila – Sulyok Gábor (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia* (Alkotmányjog rovat, rovat szerkesztő: Bodnár Eszter, Jakab András) <http://ijoten.hu/szocikk/alapveto-kotelezettsegek> (2021)

Korán, 30. szúra (Ar-Rum), 30. vrsz. In: Korán – <https://islam.org/?ny=hu&ssz=30&url=2&ayasz=30#eleje>

Langford, Peter – Bryan, Ian – McGarry, John (szerk.): *Hans Kelsen and the Natural Law Tradition*. Leiden: Brill, 2019.

Markovics Milán Mór: Ideológia és vallás: a radikális vallási és ideológiai alapú terrorizmussal foglalkozó írások változékony jelentésű szavainak vizsgálata, In: *Theologiai Szemle*, 2019/2., pp. 82-86.

Markovics Milán Mór: Vallásszabadság a Magyar Honvédségben. In: Kozma Klementina (szerk.): *A hadtudomány és a XXI. század*. Budapest: Doktoranduszok Országos Szövetsége, Hadtudományi Osztály, 2019. pp. 228-244.

Stanford Encyclopedia of Philosophy: Medieval Theories of Conscience (First published: 19 January, 2021) <https://plato.stanford.edu/entries/conscience-medieval/> (Letöltve: 2025.06.23.)

Sullivan, Mary P.: Conscientious Objection in an All-Volunteer Military: An Impermissible Accommodation of Religious Freedom? In: *Mercer Law Review*, 43/2. (1992), pp. 593-622.

Till Szabolcs: Asterix és az európai munkaidő-szervezés újabb kihívásai. In: *Katonai Jogi és Hadijogi Szemle*, 2021/3. sz., pp. 7-52.